

บทบาทและความสำคัญของวัดพะโคะ (วัดราชประดิษฐฐาน) :
ในบริบทสังคมกระแสปัจจุบัน

THE ROLE AND THE IMPORTANCE OF WAT PHA KHO
(WAT RATCHAPHADITSATAN) : IN THE CURRENT SOCIAL CONTEXT
AT THE PRESENT TIME

นพรัตน์ ไชยชนะ / NOPPARAT CHAICHANA

นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนมานุษยและสังคม คณะศิลปศาสตร์

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขต หาดใหญ่

STUDENT'S THE DEGREE OF MASTER OF ARTS IN HUMAN AND SOCIAL DEVELOPMENT,
PRINCE OF SONGKLA UNIVERSITY HAT YAI CAMPUS

ศรีสุพรรณ ปิยรัตนวงศ์¹ / SRISUPORN PIYARATANAWONG

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา บทบาทและความสำคัญของวัดพะโคะในบริบทกระแสสังคมปัจจุบัน ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพและวิธีวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ โดยการเก็บข้อมูล 2 ประเภท คือ การศึกษาข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลจากภาคสนาม มีพื้นที่ศึกษา คือ วัดพะโคะ และชุมชนรอบวัดพะโคะ คือ หมู่ที่ 5 หมู่ที่ 6 ต.ชุมพล อ.สทิงพระ จ.สงขลา

ผลการวิจัยพบว่า วัดราชประดิษฐฐาน (วัดพะโคะ) เป็นวัดสร้างขึ้นประมาณรัชสมัยพระรามาธิบดีที่ 2 แห่งกรุงศรีอยุธยา ประวัติวัดเกี่ยวข้องกับสมเด็จพระราชาชนมูณีสามรามคุณูปมาจารย์ (หลวงพ่อดวงแหวนหน้าทะเลเจ็ด) ในอดีตวัดพะโคะ มีบทบาทสำคัญทั้งด้านศาสนา การปกครอง เป็นศูนย์กลางของชุมชนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาฝั่งตะวันออก ส่งผลให้ผู้คนในชุมชนยึดวัดเป็นที่พึ่งพา วัดพะโคะจึงเปรียบเสมือนบ้านหลังใหญ่ของคนในชุมชน ถึงแม้ปัจจุบันสภาพความเป็นอยู่ของสังคมจะเปลี่ยนไป วัดพะโคะสามารถปรับบทบาทเป็นต้นแบบในการพัฒนาชุมชน การศึกษา เผยแผ่ศาสนาธรรม การท่องเที่ยว สาธารณสงเคราะห์ ส่งเสริมประเพณีและพิธีกรรม ทำให้วัดแห่งนี้ยังคงความศรัทธา ความเชื่อมั่นของประชาชนอยู่ได้ไม่เปลี่ยนแปลง

คำสำคัญ : บทบาทและความสำคัญของวัดพะโคะ

Abstract

This research aimed to study the Role and the Importance of Wat Pha Kho for Surrounding Communities at the present time. The method used in this research was qualitative research and historical research by collecting data from document and field data. The study area was Wat Pha Kho and surrounding communities, moo 5 and moo 6, Chompol, Satingpra, Songkhla.

The research result is as follow that there was no visible evidence of the temple's construction. The history of temple was related to Luang Pho Thuat Yiap Nam Thale Chuet, the most revered monk in the south. In the past, Wat Pha Kho has an importance role The research result is as follows including government. Also, the temple was the center of Songkhla Lake Basin in the east coast. Therefore, people in communities depend on the temple which seems like a big house for everyone. Although the living conditions in society will change, Wat Pha Kho can adapt the role as the model for community development and education, propagate religion, and support tradition and rite. As a result, belief and faith that people express to Wat Pha Kho does not change.

Keywords : Role and Importance of Wat Pha Kho

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อาจารย์ประจำคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

บทนำ

วัดเป็นสถาบันทางสังคม (social institution) เป็นองค์ประกอบหนึ่งของวัฒนธรรม (culture) วัฒนธรรมเป็นส่วนที่ซับซ้อน ประกอบด้วยความรู้ ความเชื่อ กฎหมายและประเพณี และความสามารถที่มนุษย์ได้มาในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม[1] ตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน วิถีชีวิต วัฒนธรรม ของชุมชนไทยผูกพันกับหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้น โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางเป็นสัญลักษณ์แห่งความมีอารยธรรมของสังคมและชุมชนไทย[2] พื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทยมีความเจริญรุ่งเรืองทางพระพุทธศาสนาที่สันนิษฐานว่าเข้ามาพร้อมกับการเดินทางติดต่อค้าขายของพ่อค้าชาวอินเดีย นับตั้งแต่สมัยศรีวิชัย ลังกาสู่เกาะและตามพรลิงค์มาจนกระทั่งปัจจุบัน อิทธิพลความคิดความเชื่อพระพุทธศาสนาในภาคใต้มีลักษณะเช่นเดียวกับพื้นที่ภูมิภาคต่างๆ ของไทย ที่ผสมผสานกับศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู และความเชื่อเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติ กลายเป็นรากฐานในวิถีการดำรงชีวิตของผู้คนในพื้นที่ภาคใต้ ปรากฏสิ่งๆ ที่แสดงออกถึงความเชื่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนา คือ มีการสร้างวัดเป็นจำนวนมาก[3] วัดที่สำคัญและเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของผู้คนในภาคใต้ นับแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน ได้แก่ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช วัดพระบรมธาตุไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยเฉพาะวัดราชประดิษฐฐาน จังหวัดสงขลาหรือรู้จักกันโดยทั่วไปว่า “วัดพะโคะ” มีความสำคัญทั้งในแง่ของการเป็นสถานที่ประดิษฐานพระบรมธาตุ ณ พระสุวรรณมาลิกเจดีย์ เป็นสถานที่จำพรรษาของหลวงพ่อดุสิตเทวเสด็จเจ้าเมืองพัทลุง อันเป็นที่เคารพสักการะของผู้คนทั้งในประเทศไทยและประเทศใกล้เคียง อีกทั้งยังมีความสำคัญในแง่การปกครอง นั่นคือ เป็นศูนย์กลาง การปกครองคณะสงฆ์บริเวณฝั่งตะวันออกของทะเลสาบสงขลา

วัดพะโคะเป็นวัดที่มีประวัติความเป็นมายาวนาน เป็นวัดเก่าแก่ที่มีความสำคัญตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน จากหลักฐานในพงศาวดารเมืองพัทลุงระบุว่า พระยารัชมังคลเจ้าเมืองพัทลุงซึ่งขณะนั้นตั้งอยู่ที่ที่จะตั้งพระเป็นผู้สร้างวัดพะโคะ เมื่อ พ.ศ. 2057 ตรงกับรัชสมัยพระรามาธิบดีที่ 2 แห่งกรุงศรีอยุธยา[4] วัดแห่งนี้เป็นศูนย์กลางคณะสงฆ์ทางด้านฝั่งตะวันออกของทะเลสาบสงขลา โปรดเกล้าฯ พระราชทานกลบนาที่ดิน ข้าพระ โยมสงฆ์ให้อยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของวัด เป็นการถ่วงดุลอำนาจของเจ้าเมืองกับกรมการเมืองที่ส่วนใหญ่เป็นคนส่วนกลางออกมากินเมือง เท่ากับเป็นการใช้สถาบันพระพุทธศาสนาสอดส่องดูแลพฤติกรรมของฝ่ายเจ้าเมืองไม่ให้แข็งข้อกับราชธานี และยังเป็นศูนย์รวมพิธีกรรมต่างๆ ของชุมชนอีกด้วย[5] ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเคยใช้วัดนี้เป็นสถานที่ประกอบพิธีตีมน้ำพระพิพัฒน์สัตยาเมืองพัทลุง เป็นที่ประดิษฐานพระบรมธาตุ ณ พระสุวรรณมาลิกเจดีย์ เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปไสยาสน์หรือที่เรียกกันว่าพระโคตมะ ในศาลาการเปรียญมีภาพจิตรกรรมฝาผนังซึ่งเป็นภาพเขียนรุ่นใหม่ (พ.ศ. 2518 - 2519) เกี่ยวกับปริศนารธรรมตามแนวความคิดของสวนโมกขพลาราม อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นต้น [6]

วัดพะโคะมีความสำคัญเกี่ยวข้องกับประวัติของสมเด็จพระราชาธิบดีสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 5 (หลวงพ่อดุสิตเทวเสด็จเจ้าเมืองพัทลุง)

เป็นพระอริยสงฆ์ที่มีชื่อเสียง ประชาชนในชุมชนให้ความเคารพกราบไหว้บูชาในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำวัด แต่เมื่อพุดถึงหลวงพ่อดุสิตเทวเสด็จเจ้าเมืองพัทลุงแล้วผู้คนส่วนใหญ่จะนึกถึงหลวงพ่อดุสิตเทวเสด็จเจ้าเมืองพัทลุง ณ วัดราษฎร์บูรณะหรือวัดข้างให้ อ.โคกโพธิ์ จ.ปัตตานี ซึ่งเป็นที่เล่าขานถึงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์และบุญบารมีของท่านไปทั่วตลอดดินแดนคาบสมุทรมลายูและขยายสู่ภาคพื้นภูมิภาคอื่นๆ อย่างกว้างขวาง จนเกิดตำนานหลายกระแส ในแต่ละกระแสส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับดินแดนภาคใต้ของไทยและบริเวณรัฐตอนเหนือของประเทศสหพันธรัฐมาเลเซีย เมื่อปี พ.ศ. 2497[4] วัดราษฎร์บูรณะ (วัดข้างให้) ได้จัดสร้างสุยยอดพระเครื่องแห่งดินแดนทักษิณในนาม “หลวงพ่อดุสิตเทวเสด็จเจ้าเมืองพัทลุง” นับแต่บัดนั้นเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2554) มีการสร้างพระเครื่องหลวงพ่อดุสิตเทวเสด็จขึ้นอย่างแพร่หลายทุกภูมิภาคของประเทศไทย ปลาย พ.ศ. 2547 เกิดเหตุการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้และด้วยวัดราษฎร์บูรณะ (วัดข้างให้) ตั้งอยู่ใน จ.ปัตตานีเป็นพื้นที่เกิดเหตุการณ์ความไม่สงบทำให้ประชาชนไม่กล้าเดินทางลงไปยังพื้นที่ ดังนั้นประชาชนบางส่วนที่ศรัทธาในสมเด็จพระราชาธิบดีสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 5 (หลวงพ่อดุสิตเทวเสด็จเจ้าเมืองพัทลุง) ได้เดินทางมาสักการะบูชาสมเด็จพระราชาธิบดีสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 5 (หลวงพ่อดุสิตเทวเสด็จเจ้าเมืองพัทลุง) ณ วัดพะโคะ ทั้งนี้วัดพะโคะได้จัดสร้างทั้งรูปเคารพและวัตถุมงคลหลวงพ่อดุสิตเทวเสด็จเจ้าเมืองพัทลุง ตั้งแต่ พ.ศ. 2506 เป็นรุ่นแรก จากนั้นมาถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2552)

ชุมชนรอบวัดพะโคะ ประกอบด้วยหมู่ที่ 5 และหมู่ที่ 6 เป็นชุมชนที่ปรากฏร่องรอยการตั้งหลักแหล่งมาตั้งแต่สมัยก่อนสมัยประวัติศาสตร์ที่สืบเนื่องจนถึงปัจจุบัน ดังปรากฏจากหลักฐานทางโบราณคดี คือ โบราณสถานเขาควหา ซึ่งเป็นถ้ำที่เกิดจากฝีมือมนุษย์ และเชื่อกันว่าถ้ำนี้เป็นที่บำเพ็ญวิปัสสนาของสมเด็จพระราชาธิบดีสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 5 (หลวงพ่อดุสิตเทวเสด็จเจ้าเมืองพัทลุง) ส่วนทางทิศตะวันออกของถ้ำมี “ตระพัง” ขนาดใหญ่ มีน้ำขังตลอดปีเรียกว่า “พังพระ” เป็นสระน้ำศักดิ์สิทธิ์ใช้ประกอบพิธีกรรมคู่กับวัดพะโคะ [7] เหตุที่วัดพะโคะมีประวัติความเป็นมาที่สัมพันธ์กับประวัติสมเด็จพระราชาธิบดีสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 5 (หลวงพ่อดุสิตเทวเสด็จเจ้าเมืองพัทลุง) ทำให้นักท่องเที่ยวทั้งในท้องถิ่น ต่างอำเภอ ต่างจังหวัดและต่างประเทศ โดยเฉพาะชาวมาเลเซีย และสิงคโปร์ เดินทางมาวัดพะโคะ มีวัตถุประสงค์สำคัญ คือ สักการบูชาสมเด็จพระราชาธิบดีสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 5 (หลวงพ่อดุสิตเทวเสด็จเจ้าเมืองพัทลุง) ทำให้ประชาชนในชุมชนโดยรอบใช้พื้นที่บริเวณหน้าวัดเป็นสถานที่สำหรับจำหน่ายอาหารและสินค้าพื้นเมือง ก่อเกิดอาชีพ สร้างรายได้ให้แก่ประชาชนที่อยู่โดยรอบและตำบลใกล้เคียงตลอดมา[8] ด้วยเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาประวัติความเป็นมา บทบาทและความสำคัญของวัดพะโคะในบริบทกระแสสังคมปัจจุบัน ซึ่งแสดงถึงการปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในท้องถิ่นที่ยังคงความศรัทธา ความเชื่อมั่นอยู่ได้ไม่เปลี่ยนแปลง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา บทบาทและความสำคัญของวัดวัดพะโคะในบริบทกระแสสังคมปัจจุบัน

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาท ความสำคัญของวัดพะโคะ และการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Research) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของวัดพะโคะ และชุมชนโดยรอบ ซึ่งแสดงถึงบทบาทและความสำคัญของวัดพะโคะ โดยการเก็บข้อมูล 2 ประเภท คือ การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Study) จากหนังสือ เอกสารที่เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมาของวัดพะโคะ และชุมชนโดยรอบ การศึกษาข้อมูลภาคสนาม (Field Study) เป็นการศึกษาข้อมูลสัมภาษณ์เพื่อเติมเต็มข้อมูลในส่วนที่ไม่ปรากฏในเอกสารโดยใช้แนวคำถามแบบเจาะลึก (In-depth Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ วิถีชีวิต และปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนโดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักคือ พระภิกษุสงฆ์ที่จำพรรษาอยู่ที่วัดพะโคะ จำนวน 2 รูป ชาวบ้านรอบวัดพะโคะ จำนวน 5 คน และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลรอง คือ นักท่องเที่ยวรวมถึงเจ้าหน้าที่หน่วยงานราชการในพื้นที่ จำนวน 6 คน นอกจากนี้ยังใช้วิธีการสังเกตการณ์ (Observation) แบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยสังเกตการณ์เกี่ยวกับกิจกรรมที่จัดขึ้นระหว่างวัดกับชุมชนโดยรอบ รวมถึงเข้าร่วมประเพณีและกิจกรรมที่จัดขึ้นระหว่างวัดกับชุมชน ทั้งนี้ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูล โดยมีการตรวจสอบข้อมูลทุกขั้นตอน จนได้ข้อสรุปและเขียนรายงานการศึกษาในที่สุด

ผลการศึกษา

วัดพะโคะเป็นวัดเก่าแก่มีประวัติความเป็นมายาวนาน วัดแห่งนี้มีความสำคัญตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ประวัติของวัดมีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองในอดีตของชุมชนซึ่งพระซึ่งเคยเป็นที่ตั้งเมืองเก่า วัดพะโคะมีบทบาทและอิทธิพลต่อชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง นับเป็นแบบอย่างของความสัมพันธ์ที่ตระหว่งวัดกับบ้านมาโดยตลอด เพราะทั้ง 2 สถาบันต่างพึ่งพาอาศัยกันและกันเกือบทุกด้าน ในอดีตวัดพะโคะทำหน้าที่ปกครองดูแล ชุนวัด หมื่นวัด สมุหบาญชี หัวลิบนางงาน ข้าพระ คนทาน รวมทั้งดูแลรักษางานพระศาสนา เช่น พระพุทธรูป พระสถูปเจดีย์ กุฏิ วิหาร หรือโบราณวัตถุที่ชำรุดทรุดโทรม ตลอดจนดูแลหลักแดน ที่วัดและลูกหลานข้าพระ โยมสงฆ์ ให้คงตามพระตำราและบัญญัติเดิม ทั้งมีหน้าที่ร่วมกับกรมวัดพิจารณาคดีแพ่งและอาญา ธรรมาธิกรณ์บังคับแก่กันโดยชอบธรรม ถ้าข้าศึกมาตีเมือง ทำอันตรายแก่แผ่นดินและพระศาสนา ให้พระครูเจ้าคณะแต่งคนมีฝีมือไปช่วยรบ เพื่อป้องกันขอบเขตอาณาและพระศาสนา อบรมสั่งสอนประชาชน กรมการเมืองข้าพระ คนทาน ไม่ให้ประพฤติชั่ว เช่น ไม่ให้สูบฝิ่นกินสุรา และเบียดเบียนทรัพย์สินผู้อื่น [6] เป็นสถานที่สังเคราะห์บุตรหลานชาวบ้าน และเป็นสถานพยาบาลที่

รักษาผู้เจ็บป่วยตามภูมิรัฐสมัยนั้น เป็นที่พักคนเดินทาง เป็นสโมสรที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์ หย่อนใจ หาคำรู้เพิ่มเติม เป็นสถาบันบันเทิงที่จัดงานเทศกาลและมหรสพต่างๆ สำหรับชาวบ้านทั้งหมด เป็นสถานที่ไกลเกลี่ยข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิตครอบครัว และความทุกข์ต่างๆ เป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรม ที่กรมศิลปกรรมแขนงต่างๆ ของชาติตลอดจนเป็นเสมือนพิพิธภัณฑ์ เป็นคลังพัสดุ สำหรับเก็บของใช้ต่างๆ ซึ่งชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกัน เมื่อมีงานที่จัด หรือยืมไปใช้เมื่อตนมีงาน เป็นศูนย์กลางการบริหารหรือปกครองที่กำหนดหรือผู้ใหญ่บ้านจะเรียกลูกบ้านมาประชุม หรือให้บริการด้านพิธีกรรมอันเป็นเรื่องผูกพันกับชีวิตของทุกคนในระยะเวลาต่างๆ ของชีวิต

ปัจจุบันสภาพการณ์ทางสังคมเปลี่ยนแปลงไปตามหลักอนิจจัง สังคมมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาและประเทศไทยได้พัฒนาประเทศให้เทียบทันกับอารยธรรมตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วง 3 ทศวรรษหลังนี้ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงในหลายๆ ด้าน นับตั้งแต่รัฐบาลเริ่มประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504 - 2508) จนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 - 2559) ตามแผนพัฒนาดังกล่าว รัฐบาลมุ่งเน้นการพัฒนาประเทศเพื่อเพิ่มรายได้ของประชาชน และเน้นให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมอย่างมากมาย ซึ่งมีผลกระทบต่อการผลิตของประชาชน จากการผลิตเพื่อชีพและระบบการพึ่งพาไปสู่การผลิตเพื่อขายและระบบการสะสมทุนแบบทุนนิยม ประกอบกับกระแสวัฒนธรรมตะวันตกที่เน้นการพัฒนาด้านเทคโนโลยีต่างหลังไหลสู่สังคมไทย กระแสการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวย่อมส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงของวัดในภาพรวม โดยเฉพาะวัดในลุ่มทะเลสาบสงขลา ประชาชนเริ่มห่างเหินวัดและพระสงฆ์มากขึ้น เนื่องจากการศึกษาแยกออกจากวัดอย่างเด็ดขาด รัฐบาลให้การดูแลวัดและพระสงฆ์ไม่ทั่วถึง ทำให้คณะสงฆ์ส่วนกลางพยายามส่งเสริมให้วัดปรับเปลี่ยนบทบาทของตนเองมากขึ้น เช่น การส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย การจัดทำโครงการพระธรรมทูตเผยแผ่ศีลธรรมแก่ประชาชน การจัดตั้งศูนย์อบรมพระพุทธศาสนาประจำอำเภอ - ตำบล การจัดทำโครงการแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง โครงการจัดตั้งอุทยานการศึกษาภายในวัด โครงการพัฒนาวัดตัวอย่าง เป็นต้น[5] แม้ว่าสภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชนจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรก็ตาม สภาพชุมชนรายรอบจะขยายหรือเปลี่ยนสภาพไปเช่นใด มีผู้คนเข้ามาอยู่อาศัยหรือจากไปก็รุ่นก็ตาม วัดแห่งนี้ยังคงความศรัทธาและเชื่อมั่นอยู่ได้ไม่เปลี่ยนแปลง แม้ว่าวัดและชุมชนต้องปรับเปลี่ยนวิถีความเป็นอยู่ไปจากเดิมเพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัยตามกาลเวลา วัดพะโคะได้ปรับบทบาทเข้าหาสังคมเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน

วัดพะโคะเป็นสถานที่สำคัญและแหล่งที่พึ่งทางใจของชุมชนในบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามานานหลายยาวนาน ชุมชนและวัดมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับประชาชนอย่างแนบแน่นมาโดย

ตลอด พระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชุมชนแถบนี้มาตั้งแต่อดีตมาจนกระทั่งปัจจุบัน เห็นได้จากบทบาทและความสำคัญของวัดพระโคะที่มีต่อชุมชนโดยรอบ ทั้งด้านการปกครอง การศึกษา การเผยแผ่ศาสนาธรรม และสาธารณสงเคราะห์ ทั้งแก่อุปการะชุมชนโดยรอบ ส่งเสริมอาชีพให้แก่ชาวบ้านในชุมชน สร้างงาน สร้างอาชีพเกิดรายได้ให้กับชุมชนมาโดยตลอด ส่งผลให้ผู้คนในชุมชนยึดวัดเป็นที่พึ่งพา วัดเปรียบเสมือนบ้านหลังใหญ่ของคนในชุมชนดังที่ เชื้อม คงธรรม วัย 74 ปี[13] อดีตคณะกรรมการวัดพระโคะได้กล่าวว่า

“...แต่แรกเราใช้วัดเป็นที่เรียน มีพ่อท่านเป็นครูสอน ท่านเป็นคนปกครองลูกบ้าน ลานวัดเป็นที่เล่นของเด็กๆ งานเทศกาลใหญ่ๆ งานศพ งานบวช งานแต่ง จัดที่วัดหมด เครื่องใช้ใ้ไรๆ เอาจากวัด เจ็บไข้ไม่สบายพึ่งน้ำหนักวัด ประชุมหมู่บ้านมีเจ้าอาวาสเป็นประธาน...”

จากข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของวัดและพระสงฆ์ได้เป็นอย่างดี บทบาทเหล่านี้ย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย เนื่องจากพระพุทธศาสนาบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลามีได้ดำรงอยู่อย่างโดดเด่นชัด แต่เชื่อมโยงปฏิสัมพันธ์กับหน่วยอื่นหรือสถาบันทางสังคมอื่นๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน โดยเฉพาะกระแสนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม เพื่อให้ประเทศทันสมัยตามแบบอย่างตะวันตก และกระแสวัฒนธรรมตะวันตกที่หลั่งไหลเข้ามา มีอิทธิพลในสังคมแถบนี้ บทบาทวัดพระโคะ มีการเปลี่ยนแปลงไปมาก เนื่องจากความเจริญของบ้านเมืองทำให้ประชาชนมองเห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนาน้อยลง ความสัมพันธ์ระหว่างวัดพระสงฆ์กับประชาชนห่างเหินมากขึ้น ส่วนใหญ่ความสัมพันธ์มุ่งไปที่วัตถุและความเชื่อเครื่องรางของขลัง โสยศาสตร์ ทำให้บทบาทวัดพระโคะ มุ่งไปที่รูปแบบการอนุรักษ์ศิลปกรรม การท่องเที่ยว การจัดพิธีกรรมภายในวัด การประกอบพิธีกรรมตามประเพณีการทำบุญในรูปแบบต่างๆ ครั้นเมื่อวัดไม่ได้มีบทบาททางการศึกษาโดยตรงก็ได้เปลี่ยนมาเป็นผู้อุปถัมภ์โรงเรียน เป็นผู้ชักชวนให้ชาวบ้านสร้างโรงเรียน และแนวทางการศึกษา รวมถึงให้การช่วยเหลือแก่อุปการะ สร้างสาธารณสมบัติและสาธารณูปโภค เช่น ศาลาประชุม บ่อน้ำ สะพาน เป็นต้น นอกจากนี้บทบาทวัดพระโคะ ยังเน้นไปทางด้านเครื่องรางของขลัง ที่เปลี่ยนไปจากเป้าหมายเดิมที่ให้เป็นเครื่องบำรุงขวัญกำลังใจและเป็นสื่อเข้าถึงพุทธธรรมได้ เปลี่ยนไปในเชิงธุรกิจการค้าขายมากขึ้น จึงทำให้ประชาชนหลงลืมแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา บทบาทของวัดพระโคะในปัจจุบันมีรายละเอียดดังนี้

1. บทบาทด้านการส่งเสริมการศึกษา

สถาบันทางศาสนามีบทบาทสำคัญต่อการขัดเกลาทางสังคม (socialization) เห็นได้ว่า วัดเป็นสถานที่ที่ใกล้ชิดกับชาวบ้าน เป็นแหล่งอบรมทางจิตใจ แหล่งการศึกษาหาความรู้ แหล่งอบรมลูกหลานมาเป็นเวลาช้านาน วัดพระโคะจึงเป็นตัวแทนสำคัญของสังคมที่ทำหน้าที่ขัดเกลาทางสังคม บทบาทของวัดและพระสงฆ์ด้านการส่งเสริมการศึกษาเริ่มน้อยลงมากเนื่องจากรัฐได้เข้ามามีการจัดการศึกษาทุกด้านทุกระดับ แม้วัดและพระสงฆ์จะลดบทบาท

ในด้านการศึกษาในปัจจุบันเกือบหมดแล้ว แต่ทางวัดพระโคะยังพยายามส่งเสริมการศึกษาของเยาวชนเพื่อให้เยาวชนใกล้ชิดกับวัด ได้ฝึกหัดมารยาทและเรียนรู้ศีลธรรม จริยธรรม มีการเปิดโรงเรียนเป็นโรงเรียนวัดสอนเยาวชนและโครงการพุทธศาสนาวันอาทิตย์ แต่พระสงฆ์ไม่ได้ทำหน้าที่สอนโดยตรง เป็นผู้นำในการพัฒนาโรงเรียนและสร้างอาคารเรียนให้แก่ชุมชน ทั้งมีโครงการอบรมสามเณรภาคฤดูร้อนอบรมให้เยาวชนได้รับความรู้ ส่งเสริมทุนการศึกษาแก่นักเรียนที่เรียนดีแต่ขาดแคลนทุนทรัพย์ ปัจจุบันวัดพระโคะได้ดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวกับการศึกษาเพื่อสนับสนุนชุมชนโดยรอบคือ อบรมสามเณรภาคฤดูร้อน กิจกรรมบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน จัดขึ้นทุกปีในช่วงเดือนเมษายน ทำให้เยาวชนได้รับความรู้ในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา อีกทั้งส่งเสริมทุนการศึกษาแก่นักเรียนที่เรียนดีแต่ขาดแคลนทุนทรัพย์ เพื่อให้โอกาสทางการศึกษาแก่เยาวชนได้รับการศึกษาเล่าเรียนต่อไป รวมทั้งสร้างและพัฒนาศูนย์การศึกษา โดยการบริจาคที่ดินเพื่อก่อสร้างวิทยาลัยการอาชีพในชุมชน เป็นการขยายโอกาสทางการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น

ภาพที่ 1 พระภิกษุสงฆ์วัดพระโคะ สอนนิชาพระพุทธศาสนา
ที่มา : ถ่ายโดยผู้วิจัย 5 กุมภาพันธ์ 2555

นับได้ว่าวัดพระโคะเป็นแหล่งอบรมสั่งสอน ถ่ายทอดวัฒนธรรมภายในชุมชน จากวัดไปสู่ชุมชน โดยวัดใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อสอนให้รู้จักการดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข ผลจากการจัดกิจกรรมด้านการศึกษาทำให้ชุมชนมีระเบียบ เพราะการขัดเกลาทางสังคมเป็นสิ่งควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชน ช่วยให้ผู้คนในชุมชนปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคม มีการปรับตัว โดยถือว่ารู้จักตน (อัตตัญญุตตา) เป็นองค์ประกอบประการหนึ่งของคนดี และถ้าชุมชนและสังคมประกอบด้วยคนที่รู้จักตนเอง ก็ย่อมจะช่วยให้ผู้คนอยู่ร่วมกันด้วยดี ไม่ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ได้

2. บทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์

วัดพระโคะเป็นสถาบันศาสนาและเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันทางสังคม (Social Institutions) ซึ่งเป็นสื่อในการควบคุมทางสังคม เพราะพระพุทธศาสนาเน้นศีลธรรม ความประพฤติ และการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่บุคคลอื่น เป็นสถาบันสวัสดิการสังคม

ทั้งเป็นที่ศึกษาสาธารณสงเคราะห์ ทั้งอาศัยวัดเป็นสถาบันที่พักอาศัย และยังทำหน้าที่ควบคุมจิตใจของคนในชุมชน ถือได้ว่าวัดพระโคเป็นองค์ประกอบสำคัญของสถาบันทางสังคม (Social Institutions) มีหน้าที่มากมาย เพื่อทำให้สังคมและชุมชนสามารถคงสภาพอยู่ได้ วัดพระโคเป็นศูนย์กลางความศรัทธาและเป็นสถานที่สำหรับประกอบพิธีกรรมต่างๆ ของชุมชน มีพระสงฆ์เป็นผู้ชี้แนะสังคม แต่เพราะกระแสการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันทำให้วัดพระโคเริ่มสูญเสียบทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ เนื่องจากการพัฒนาสมัยใหม่ได้ละทิ้งวัด โดยมีหน่วยงานเฉพาะขึ้นมาทำหน้าที่รับผิดชอบแทน ขณะเดียวกันผลการพัฒนาของรัฐก่อให้เกิดปัญหาสัมพันธภาพระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ด้วยเหตุนี้วัดพระโคหันมาสนใจปัญหาการพัฒนาชุมชนและการเกื้อกูลสังคมมากขึ้น โดยการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกแก่ชุมชน เช่น สร้างงานและอาชีพให้กับชาวบ้านบริเวณใกล้เคียงตลอดมา โดยการคัดเลือกชาวบ้านที่มีความประพฤติดี มีความขยัน และมีความสัมพันธ์อันดีต่อกันมาโดยตลอด เข้าเป็นพนักงานของวัด โดยทางวัดพระโคจัดสรรเงินรายได้ของวัดมาจัดเป็นเงินเดือนสำหรับพนักงานของวัดเป็นประจำทุกเดือน ดังคำกล่าว

“...ข้าเข้ามาเป็นแม่ครัวตรงนี้ 12 ปีแล้ว เขาให้ข้าขึ้นแรกมาอยู่ 170 บาท อยู่ๆ มากี่ขึ้นให้ 180 แต่เรารู้ว่าทำบุญเพราะว่างานตรงนี้น้อย ...”

(ถัน จันทิวรส[14], สัมภาษณ์เมื่อ 20 เมษายน 2555)

นอกจากนี้ชาวบ้านสามารถมีอุปกรณ์เครื่องใช้ต่างๆ ภายในวัด เช่น ถ้วยชาม เตินท์ โต๊ะหมู่บูชา เพื่อใช้ในโอกาสต่างๆ เวลาว่างงาน งานแต่งงาน หรืองานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ชาวบ้านสามารถเข้ามาขอใช้ที่รับผิดชอบเกี่ยวกับข้าวของเครื่องใช้ภายในวัด ซึ่งปัจจุบันวัดพระโคได้ให้ พระพันธ์ยุทธ รัตนปัญญา เป็นผู้รับผิดชอบงานทางด้านนี้ ดังคำกล่าว

“...บ่อนะที่ทางญาติโยมมาขอใช้ถ้วยชามบ้าง เตินท์บ้าง...โต๊ะหมู่บูชาของทางวัด...ทางวัดก็ไม่ได้ปฏิเสธอะไร ก็ให้ชาวบ้านยืมไปใช้...”

(พระครูปัญญาพิศาล (วิชาญชัย แก้วประดิษฐ์[15]), สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2555)

บริจาดข้าวของเครื่องใช้ให้กับผู้ประสบอุทกภัย สร้างศาลาอเนกประสงค์หมู่บ้านโดยรอบ เกื้อกูลรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านสำหรับการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกแก่ชุมชนในสมัยนี้วัดพระโคมีเจ้าอาวาสเป็นผู้นำ กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน และชาวบ้านเป็นผู้ให้ความร่วมมือสนับสนุนแรงงานโดยไม่ใช้งบประมาณของรัฐบาลเลย ผนวกกับระบบบุญกุศลที่ชาวบ้านยังยึดอย่างเหนียวแน่น ตลอดเวลาที่ทำงานพัฒนาในการสร้างถนน ระบบประปา ขุดลอกคลองซึ่งไม่ปรากฏว่าชาวบ้านมีความขัดแย้งหรือชาวบ้านไม่ยินยอมให้ตัดถนนผ่านที่ดินของตนแต่อย่างใด นับได้ว่าวัดพระโคเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชน นำความเจริญให้แก่ชุมชน ซึ่งทำให้วัดและชุมชนยังคงพึ่งพาอาศัยกันและกันไม่เปลี่ยนแปลง

3. บทบาทด้านส่งเสริมเครื่องรางของขลัง

ในสมัยนี้บทบาทของวัดพระโค เกี่ยวกับเครื่องรางของขลังเพิ่มขึ้นอย่างกว้างขวาง ซึ่งจะสวนกระแสกับความเจริญของบ้านเมืองที่เน้นทางกระแสวิทยาศาสตร์ สิ่งนี้ยังแสดงให้เห็นถึงภาวะจิตวิญญาณของผู้คนที่ยังไม่มั่นคง ต้องอาศัยการพึ่งพิงกับอำนาจเหนือธรรมชาติ เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจให้เข้มแข็งสามารถยืนหยัดต่อสู้กับกระแสสังคมที่ผันผวนเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา การสร้างพระเครื่องของวัดพระโคในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมา ได้เจริญก้าวหน้า การจัดสร้างแต่ละครั้งใช้ต้นทุนมาก เนื่องจากต้องสร้างจากโรงงานเป็นหลักจึงมีกลุ่มนายทุนเข้ามาอุปถัมภ์การสร้างพระเครื่องมากขึ้น ส่งผลให้เกิดผลประโยชน์ภายในวัดมากมาย ทำให้วัดสามารถพัฒนาการวัดภายในวัด ปัจจุบันวัดพระโคได้จัดสร้างพระเครื่องเพื่อให้ประชาชนทั่วไป เช่าบูชาและตั้งราคาบูชาวัตถุมงคลโดยกรรมการของวัด

4. บทบาทด้านการส่งเสริมและเผยแผ่ธรรม

การส่งเสริมและเผยแผ่ศาสนาธรรมถึงแม้จะเป็นหน้าที่โดยตรงของวัดและพระสงฆ์ แต่บทบาทด้านนี้ของวัดและพระสงฆ์กลับไม่เด่นชัดมาก คือ ยังคงมีบทบาทเป็นไปตามประเพณีนิยมตามแบบอย่างสมัยที่ผ่านมา มีการเผยแผ่ธรรมโดยการเทศนาในงานประเพณีและเทศกาลต่างๆ เช่น งานศพ งานบวช งานสงกรานต์ และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น อย่างไรก็ตามในปัจจุบันการเผยแผ่ของพระสงฆ์ก็สามารถกระทำได้หลายรูปแบบโดยเฉพาะใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยเหลือให้ทันสมัยมากขึ้น จึงพบว่ามีวัดหลายแห่งสามารถเผยแผ่ศาสนธรรม โดยผ่านทางสื่อโทรทัศน์ห้องถ้ำหรือสิ่งพิมพ์ ซึ่งสามารถกระทำได้อย่างกว้างขวาง แต่ก็ยังเป็นรูปแบบการตั้งรับมากกว่าเป็นไปในเชิงรุก ซึ่งเป็นจุดอ่อนอย่างหนึ่งของการเผยแผ่ศาสนธรรมของวัดและพระสงฆ์

ภาพที่ 2 บรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน
ที่มา : ถ่ายโดยผู้วิจัย 2 เมษายน 2555

การส่งเสริมและการเผยแผ่ธรรมของคณะสงฆ์วัดพระโคคือ การเผยแผ่ธรรมโดยการเทศนาในงานประเพณีหรือโอกาสพิเศษต่างๆ เช่น งานทอดกฐินสามัคคี งานทอดผ้าป่า งานวันสารทไทย งานวันว่างในเทศกาลวันสงกรานต์ งานฉลองสมโภชสมเด็จพระราชาธิบดีสามัคคี (หลวงพ่อทวดเหยียบน้ำทะเลจืด) เป็นต้น งานเหล่านี้เป็นการชักจูงหรือดึงชาวบ้านเข้าหาวัดเป็นจำนวนมาก จึงเป็นโอกาสที่พระภิกษุสงฆ์ได้ประกอบพิธีกรรม

พร้อมกับเทศนาอบรมสั่งสอนธรรมให้แก่ประชาชนด้วย นอกจากนี้ในวันสำคัญทางศาสนา คือ วันธรรมสวนะ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา และวันอาสาฬหบูชา เป็นวันที่ประชาชน เยาวชน มักจะนิยมไปประกอบพิธีกรรมกันที่วัด ถือเป็นโอกาสที่พระภิกษุสงฆ์ได้เทศนาธรรมให้แก่ประชาชน กล่าวได้ว่าวัดพะโคะเป็นแหล่งอบรมสั่งสอน ถ่ายทอดวัฒนธรรมภายในชุมชน จากวัดไปสู่ชุมชน โดยวัดใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อสอนให้รู้จักการดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข ผลจากการจัดกิจกรรมด้านการศึกษาทำให้ชุมชนมีระเบียบ เพราะการขัดเกลาทางสังคมเป็นสิ่งที่ควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชน ช่วยให้ผู้คนในชุมชนปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคม มีการปรับตัว และถ้าชุมชนและสังคมประกอบด้วยคนที่รู้จักตนเอง ก็ย่อมจะช่วยให้ผู้นอนอยู่ร่วมกันด้วยดีไม่ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ได้

5. บทบาทด้านการส่งเสริมศิลปะ ประเพณี และพิธีกรรม

วัดเป็นสถานที่ประกอบประเพณีและพิธีกรรม การทำบุญต่างๆ มาตลอด ประเพณีที่จัดขึ้นชาวบ้านจะร่วมกันถ่ายทอดจากช่วงอายุหนึ่งไปยังอีกช่วงอายุหนึ่ง และแพร่กระจายระหว่างสมาชิกสังคมโดยสัญลักษณ์ คือ การใช้ภาษาเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอด อาจแสดงออกในรูปแบบคำพูด เขียน การสลักหรือจารึกไว้ในที่ต่างๆ ตามความเหมาะสม และสมาชิกในสังคมเห็นพ้องต้องกันถือประเพณีปฏิบัติมา[9] วัดพะโคะยังคงให้ความสำคัญในการส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม การประกอบกิจกรรมตามประเพณี และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา อาทิ ประเพณีสงฆ์นำหลวงพ่อบุญรอดเหยียบน้ำทะเลเจ็ด ที่จัดขึ้นในช่วงเมษายนของทุกปี งานเทศกาลทอดผ้าป่าสามัคคี ซึ่งเกิดขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2496 งานทอดกฐินหลังวันออกพรรษา และงานในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาอื่นๆ คือ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาแม้จะเป็นเรื่องของพระสงฆ์ ที่จะต้องสืบทอดโดยตรง แต่ชาวพุทธผู้เลื่อมใสและศรัทธาก็อร่วมพิธีกรรมในวันดังกล่าวจนมีการปฏิบัติกลายเป็นประเพณีประจำปี ระยะเวลาต่อมาเป้าหมายเดิมของประเพณี และพิธีกรรมเริ่มเปลี่ยนแปลงไปตามความต้องการหรือความจำเป็นของวัด ซึ่งส่วนใหญ่หันไปให้ความสำคัญในการจัดกิจกรรมประเพณีและพิธีกรรมเพื่อหาทุนมาพัฒนาวัดและเพื่อบูรณะและสร้างถาวรวัตถุภายในวัด เช่น อุโบสถ ศาลาการเปรียญ โรงครัว เป็นต้น

ภาพที่ 3 ประเพณีสงฆ์นำหลวงพ่อบุญรอด
ที่มา : ถ่ายโดยผู้วิจัย 13 เมษายน 2555

6. บทบาทด้านการท่องเที่ยว

ปัจจุบันกิจกรรมการท่องเที่ยวนับว่าเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งประการหนึ่งที่สามารถทำรายได้ให้กับประเทศปีละไม่น้อยเมื่อเปรียบเทียบกับกิจการด้านอื่นๆ นับได้ว่ากิจกรรมด้านการท่องเที่ยวสามารถนำเงินตราเข้าประเทศอยู่ในอันดับต้นๆ สำหรับวัดพะโคะกล่าวได้ว่า เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดสงขลาในแต่ละวันมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศโดยเฉพาะมาเลเซียและสิงคโปร์ เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก และหนึ่งในบรรดาสถานที่ที่นักท่องเที่ยวนิยมเข้าไปเยี่ยมชมนั้น คือ วิหารหลวงพ่อบุญรอดเหยียบน้ำทะเลเจ็ด สำหรับพุทธศาสนิกชนชาวไทยการไปวัดนั้นไม่นิยมถือว่าเป็นการไปท่องเที่ยวแต่จะถือเป็นการไปเพื่อทำบุญมากกว่า แม้จุดประสงค์หนึ่งจะเป็นการไปเพื่อศึกษาและเยี่ยมชมศาสนวัตถุ ศิลปวัตถุ ศิลปกรรมจิตรกรรมต่างๆ หรือไปเพื่อแสวงความสงบทางด้านจิตใจก็ตาม ดังคำกล่าว

“...ไม่เสียใจเลยที่ได้เดินทางมาที่นี่ หนูเป็นอิสลามนะ แต่เห็นชื่อเสียงของวัดพะโคะ เลยอยากมาดู คุ่มค่ามากเลย เพราะได้เห็นสิ่งที่เป็โบราณสถานที่เก่าแก่ของสทิงพระ เห็นวิถีชีวิตของคนที่นี่ นี่ก็ช้อชมเยอะเลยเอาไปฝากเพื่อนๆ พี่ๆ ที่หาดใหญ่...”
(อามีนา สมุห์เสณีโต[16], สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 13 เมษายน 2555)

“...สมัยเรียนประวัติศาสตร์ที่ ม.ทักษิณ มาเที่ยวบ่อยเหมือนกัน เพราะมากับวิชาเอก ฝึกงานก็ที่กรมศิลปากร มาเกือบทุกอาทิตย์ เกิดความผูกพันกับที่นี่มาก ตอนนั้นจบไปแล้วไปทำงานที่ภูเก็ต ได้กลับมาปีละครั้ง ก็ถือว่าโอเคอยู่ ที่นี่ก็ไม่เปลี่ยนแปลงไรมากกับสมัยเมื่อก่อน สิ่งที่เปลี่ยน คือ ผู้คนเยอะขึ้นนะผมว่า...”
(จตุพร สายบุตร[17], สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 12 สิงหาคม 2555)

โดยสรุปวัดพะโคะนับได้ว่าเป็นหนึ่งในสถาบันทางสังคม (social intitutions) ที่เป็นองค์ประกอบหนึ่งของวัฒนธรรม (culture) เป็นวัดเก่าแก่และสำคัญยิ่ง เป็นที่ประดิษฐานพระบรมธาตุ เป็นแหล่งโบราณสถานที่ทรงคุณค่า ทั้งทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ และโบราณคดี วัดพะโคะเคยเป็นวัดที่มีบทบาทสำคัญยิ่งทั้งด้านศาสนา การปกครอง เป็นศูนย์กลางจิตใจของชาวลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ทั้งชาวไทยทั่วไปและชาวต่างประเทศ ปัจจุบันวัดพะโคะก็ยังคงมีบทบาทสำคัญต่อชุมชน และการขัดเกลาทางสังคม (socialization) เห็นได้จากหน่วยงาน และองค์กรต่างๆ ของภาครัฐและเอกชนที่มีจิตศรัทธาร่วมกันพัฒนาวัด ซึ่งมีโบราณสถานและโบราณวัตถุที่จำเป็นต้องอนุรักษ์ไว้ มีการจัดเป็นแหล่งความรู้ อุทยานการศึกษา ตกแต่งภูมิทัศน์ภายในวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว และศึกษาความรู้ทางประวัติศาสตร์ อีกทั้งยังเป็นที่พักของชุมชนในด้านต่างๆ จนเห็นความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวตั้งอยู่บนรากฐานแห่งวัฒนธรรม ประเพณี และพิธีกรรมทางศาสนา ที่มีรากฐานมาจากหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นการจัดระเบียบทางสังคม (social organization) ของวัดพะโคะในฐานะเป็นจุดศูนย์กลางของชุมชน ส่งผลให้ชุมชนยึดวัดพะโคะเป็นที่พึ่งพาทางใจ มีหลักยึดเหนี่ยว วัดจึงเป็นบ้าน

หลังใหญ่ของทุกคน เมื่อวัดพะโคะเป็นสถานที่ที่ทุกคนต้องเข้ามาด้วยความสบายใจ ไม่ว่าจะยามเจ็บไข้ไม่สบาย หรือมาเพื่อความบันเทิงเพื่อพบปะสังสรรค์ เมื่อยามต้องการที่ปรึกษา เมื่อยามต้องการอุปการะต่างๆ คนที่พึ่งพา วัดพึ่งพาคนในการพัฒนา ถึงแม้ว่าสภาพความเป็นอยู่ของคนในสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าหลายอย่างต้องซื้อขายกันด้วยเงินเป็นสำคัญ แต่ความเชื่อความศรัทธาไม่สามารถซื้อขายได้ด้วยเงิน สิ่งนี้ต้องได้มาด้วยใจเท่านั้น วัดพะโคะแม้ว่ากาลเวลาจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร สังคมและสภาพชุมชนรายรอบจะขยายหรือเปลี่ยนสภาพไปเช่นใด วัดแห่งนี้ยังคงความศรัทธาและความเชื่อมั่นอยู่ได้ไม่เปลี่ยนแปลง แม้ว่าวัดต้องปรับเปลี่ยนวิถีความเป็นอยู่ไปจากเดิมเพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัยตามกาลเวลา แต่ผู้คนที่เข้ามาในวัดแห่งนี้ในวันพระหรือวันสำคัญทางศาสนา และงานประจำของวัด หรือวันสงกรานต์ หลวงพ่อทวดเหยียบน้ำทะเลจืด วันทอดผ้าป่าสามัคคี ไม่เคยขาดหายและมีแต่จะเพิ่มขึ้นมาเรื่อยๆ คือ มีที่มาจากต่างอำเภอต่างจังหวัดและต่างประเทศ ที่เดินทางเข้ามาเยี่ยมเยียนอยู่เสมอ

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาบทบาทและความสำคัญของวัดพะโคะในบริบทกระแสสังคมปัจจุบัน ผลการวิจัยสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1. บทบาทด้านการส่งเสริมการศึกษา วัดพะโคะจัดอบรมจริยธรรมแก่เยาวชน อบรมสามเณรภาคฤดูร้อน สนับสนุนส่งเสริมให้ทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียนที่เรียนดีแต่ขาดแคลนทุนทรัพย์ สนับสนุนงบประมาณโดยการบริจาคเงินเพื่อสร้างและซื้ออุปกรณ์ทางการศึกษาให้แก่โรงเรียนใกล้เคียงวัด ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของจิตรนาถ ปานแก้ว [10] และสอดคล้องกับการศึกษาของบุญลือ วันทายนต์ [11] พบว่า ทั้งศาสนาและสังคมต่างมีความสัมพันธ์กันอย่างสนิท และต่างเกื้อกูลต่อกันและกัน ตั้งแต่เด็กตาบรพี่ มาจนทุกวันนี้ สังคมจะเรียบริบร้อยก็เพราะมีหลักศาสนาคอยกำกับ พระพุทธศาสนาจึงเข้าช่วยเป็นสถาบันสังคมสถาบันหนึ่ง เพราะเป็นระบบความเชื่อที่ทุกคนในโลกจะต้องมีรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง แต่พระพุทธศาสนาก็เป็นสถาบันสังคมเฉพาะสังคมหรือกลุ่มคนที่นี่ถือพระพุทธศาสนา

2. บทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ วัดพะโคะได้ให้ความช่วยเหลือสังคมและชุมชนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวบ้านบริเวณรอบวัดมาโดยตลอด ไม่ว่าจะเป็นการสร้างถนนรอบวัดพะโคะสร้างประปาหมู่บ้าน ให้ความช่วยเหลือด้านต่างๆ เช่น การบริการภายในวัดเมื่อมีการจัดกิจกรรมและงานประเพณีต่างๆ ช่วยเหลือชาวบ้านในยามตกทุกข์ได้ยาก สอดคล้องกับการศึกษาของกิติ ศรีวิเชียร [12] ที่กล่าวว่า วัดเป็นสถาบันที่สำคัญเป็นที่พึ่งทางใจ สืบต่ออายุพระพุทธศาสนา จนพุทธศาสนากลายเป็นศาสนาประจำชาติ และเป็นรากฐานวัฒนธรรมไทยแทบทุกด้านมาจนทุกวันนี้

3. บทบาทด้านส่งเสริมเครื่องรางของขลัง บทบาทด้านนี้ถูกปรับเปลี่ยนไปจากเดิมที่สร้างพระเครื่องเพื่อบำรุงขวัญและกำลังใจและสื่อธรรมะ กลับกลายเป็นเชิงพาณิชย์มากขึ้น เพื่อหาทุน

มาบำรุงศาสนา และช่วงแรกมีนายทุนเข้าไปดำเนินการแทนวัดมากขึ้น ทำให้วัดสามารถพัฒนาถาวรวัตถุอย่างรวดเร็วและใหญ่โต สอดคล้องกับการศึกษาของ ชัยวุฒิ พิชะกุล [5] ที่กล่าวว่า วัดในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เช่น วัดเขาอ้อ วัดพะโคะ วัดดอนศาลา เป็นแบบอย่างให้วัดอื่นๆ หันมาสร้างวัดถลุงคลเพื่อพัฒนาศาสนวัตถุภายในวัด

4. บทบาทด้านการส่งเสริมและเผยแผ่ธรรม วัดพะโคะมีบทบาทการเผยแผ่ศาสนาธรรม โดยเน้นการเผยแผ่ธรรมโดยการเทศนาในงานประเพณีและเทศกาลต่างๆ เช่น งานศพ งานบวช นาค งานสงกรานต์ และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา สอดคล้องกับการศึกษาของ ชัยวุฒิ พิชะกุล [5] และ จิตรนาถ ปานแก้ว [10] ที่กล่าวว่า การเทศนาธรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้พุทธศาสนิกชนที่มาประกอบพิธีกรรมในวันสำคัญต่างๆ ได้รับหลักธรรมคำสอนและรู้ถึงความสำคัญทั้งประวัติความเป็นมาของวันสำคัญนั้นๆ ด้วย

5. บทบาทด้านการส่งเสริมศิลปะ ประเพณี และพิธีกรรม วัดพะโคะมีศาสนวัตถุที่สวยงามซึ่งแสดงให้เห็นถึงความรุ่งเรืองทางศาสนา มาแต่อดีต โดยวัดพะโคะและชุมชนโดยรอบได้ร่วมแรงร่วมใจช่วยเหลือและสนับสนุน ส่งเสริมในการกันอนุรักษศิลปวัฒนธรรมด้วยการสร้างและบูรณะศาสนสถานและศาสนวัตถุภายในวัด ให้อยู่ในสภาพที่สวยงาม สอดคล้องกับการศึกษาของจิตรนาถ ปานแก้ว [10] และการศึกษาของวิจิตร กุลวิรัช [12] ที่กล่าวว่า วัดมีศาสนสถานที่ยังคงแบบศิลปกรรมไทยมีความสวยงามทางด้านศิลปะ เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความรุ่งเรืองทางพระพุทธศาสนาและยังเป็นศิลปกรรมไทย แต่ศิลปะเหล่านี้มีมนุษย์ผู้เลื่อมใสเป็นผู้สร้างและสังคมต้องร่วมมือกันอนุรักษเพื่อให้ศาสนสถานอยู่คู่กับสังคมต่อไป

6. บทบาทด้านการท่องเที่ยว การท่องเที่ยว วัดราชประดิษฐฐาน (วัดพะโคะ) เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญในจังหวัดสงขลา ในแต่ละวันมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะชาวมาเลเซียและสิงคโปร์เดินทางเข้ามาเป็นจำนวนมาก ภายในวัดมีสิ่งสำคัญที่ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว อาทิ รูปบุชชาหลวงพ่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด วัดถลุงคล พระสุวรรณมาลิกเจดีย์ บ่อน้ำชักจิวร รอยพระบาท เป็นต้น ผลจากการท่องเที่ยวนี้ทำให้ส่งผลต่อความก้าวหน้าทางด้านเศรษฐกิจของชุมชนโดยรอบ สอดคล้องกับการศึกษาของ ทะนงชัย บูรณพิสุทธิ [2] และสอดคล้องกับการศึกษาของ พระมหาพิรพงษ์ พัยคภาพ [18] พบว่า วัดเปรียบเสมือนพิพิธภัณฑ์ที่สำคัญแห่งหนึ่งของชาติโดยเฉพาะความเป็นพิพิธภัณฑ์ทางสถาปัตยกรรม และศิลปกรรม เพราะวัดมีลักษณะการก่อสร้างที่เป็นไปอย่างกลมกลืน สร้างภาวะเศรษฐกิจให้กับชุมชนเมื่อมีการเข้ามาของนักท่องเที่ยวทำให้เกิดอาชีพและรายได้แก่ชุมชนโดยรอบ

สรุปได้ว่า วัดพะโคะเป็นวัดที่เก่าแก่และสำคัญยิ่ง เป็นที่ประดิษฐานของพระบรมธาตุ เป็นสถานที่ทรงคุณค่า ทั้งทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ และโบราณคดี วัดพะโคะเคยมีบทบาททางด้านศาสนา การปกครอง และเป็นศูนย์กลางจิตใจของประชาชน

โดยรอบ ยังมีบทบาทด้านต่างๆ ต่อชุมชนโดยรอบ คือ บทบาทการส่งเสริมการศึกษา บทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ บทบาทด้านส่งเสริมเครื่องรางของขลัง บทบาทด้านการส่งเสริมและเผยแพร่ธรรม บทบาทด้านการส่งเสริมศิลปะ ประเพณี และพิธีกรรม และบทบาทด้านการท่องเที่ยว เป็นต้น เป็นการแสดงให้เห็นว่าวัดพะโคะกับชุมชนโดยรอบมีความสัมพันธ์เกื้อกูลต่อกันสืบมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และความสัมพันธ์ดังกล่าวตั้งอยู่บนรากฐานแห่งวัฒนธรรม ประเพณี และพิธีกรรมทางศาสนา ที่มีรากฐานจากหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ส่งผลให้ประชาชนยึดวัดพะโคะเป็นที่พึ่งพาทางด้านจิตใจ วัดจึงเป็นบ้านหลังใหญ่ของทุกคน ถึงแม้ปัจจุบันสภาพความเป็นอยู่ของสังคมจะเปลี่ยนไป แต่วัดพะโคะสามารถปรับบทบาทให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันและยังคงรักษาความเชื่อมั่นอยู่ได้ไม่เปลี่ยนแปลง

ข้อเสนอแนะ

สำหรับข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาชุมชนและสังคม การวิจัยนี้ได้อธิบายความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา บทบาทและความสำคัญของวัดพะโคะที่จะเป็นข้อมูลพื้นฐานในการเข้าใจสังคมและวัฒนธรรมในบริเวณนี้ ทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ภาครัฐและเอกชนยังสามารถนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้กับการอยู่ร่วมกันระหว่างวัดและชุมชน ประชาชนในชุมชนสามารถเป็นแบบแผนในการพัฒนาชุมชนของตนเองให้สอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชน ทั้งประโยชน์จากข้อมูลดังกล่าวที่สะท้อนทั้งบทบาทและความสำคัญของวัดพะโคะแล้วยังเห็นถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนโดยรอบ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำผลการศึกษามิติความสัมพันธ์ระหว่างวัด บ้านและชุมชนนี้ไปปรับใช้เพื่อสร้างความเข้มแข็งต่อไปในอนาคต

ในส่วนประเด็นที่น่าสนใจในการทำวิจัยในครั้งต่อไป ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่าง วัด บ้าน และชุมชนในพื้นที่อื่นๆ โดยเฉพาะในพื้นที่ชุมชนเมือง ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นความสัมพันธ์ในบริบทของพื้นที่เมือง บทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนเมืองภายใต้บริบทของกระแสการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

[1] เอมอร เจียรมาศ. (2548). สังคมวิทยา ภาควิชาสารัตถศึกษา. คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

[2] ทะนงชัย บูรณพิสุทธิ. (2545). บทบาทวัดกับชุมชนเมือง ในเขตบางรัก กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาชนบทศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.

[3] ชัยวุฒิ พิชยะกุล. (2546). พัฒนาการของพุทธศาสนาบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา ระหว่าง พ.ศ. 2442-2542. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

[4] ชัยวุฒิ พิชยะกุล. (2553) ศึกษาศาสตร์ : กรณีคนไทยในรัฐตอนเหนือของประเทศมาเลเซีย. สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ.

[5] ชัยวุฒิ พิชยะกุล. (2543). ประวัติศาสตร์และโบราณคดีเมืองพัทลุงเก่า เขาชัยบุรี อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง. สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ

[6] สุวิงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2525). "ความสำคัญของวัดพะโคะในอดีต" ใน วัดพะโคะ . กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครพิมพ์.

[7] ธราพงศ์ ศรีสุชาติ. (2526). โบราณคดีบาทสมุทรสกิงพระ. สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา.

[8] สนธยา พลศรี. (2546). รายงานการวิจัยการศึกษาความร่วมมือระหว่างสถาบันราชภัฏสงขลากับชุมชนในการพัฒนาคุณภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของตำบลชุมพล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา. กรุงเทพมหานคร : กองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว).

[9] อมรา พงศาพิชญ์. (2533). วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

[10] จิตรนถ ปานแก้ว. (2549). ศึกษาบทบาทและผลกระทบจากบทบาทของวัดพะโคะ(วัดราชประดิษฐฐาน)อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา. สงขลา : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ.

[11] บุญลือ วันทายนต์. (2525). ครอบครัวยุคใหม่. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

[12] วิจิตร กุลวิงษ์. (2545). บทบาทของวัดต่อชุมชน : กรณีศึกษา วัดถ้ำกลองเพล ตำบลโนนทัน อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษาเพื่อการพัฒนา. เลย : สถาบัน ราชภัฏเลย

[13] เชื้อม คงธรรม. สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2555

[14] ถัน จันทิพรส. สัมภาษณ์เมื่อ 20 เมษายน 2555

[15] พระครูบุญญาพิศาล (วิชาญชัย แก้วประดิษฐ์). สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2555

[16] อามีน่า สมุห์เสนโต. สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 13 เมษายน 2555

[17] จตุพร สายบุตร. สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 12 สิงหาคม 2555

[18] พระมหาไพฑูริย์ พัยคภาพ. (2549). ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนในการจัดการการเทศน์มหาชาติของล้านนา. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษา นอกระบบ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.